

**JAK
UCZYĆ JEZYKA POLSKIEGO
PRZED EGZAMINEM
MATURALNYM
W 2015 ROKU**

część 2

**SAMORZĄDOWY OŚRODEK
DORADZTWA METODYCZNEGO
I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
w Kielcach**

Koleżanki i Koledzy Nauczyciele, Maturzyści

przedstawiam materiały przydatne do przygotowania do ustnego egzaminu z języka polskiego, który od 2015 roku będzie przebiegał według nowych zasad. Zadania są uzupełnieniem zestawu opublikowanego przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, zawierającego opis sposobów sprawdzania osiągnięć uczniów. Odnoszą się do umiejętności opisanych w podstawie programowej dla gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej. Przywoływane przez uczniów przykłady różnych tekstów kultury powinny obejmować utwory omawiane na wszystkich etapach kształcenia, zwłaszcza oznaczone w podstawie programowej gwiazdką jako obowiązkowe.

Zadania są przygotowane na podstawie materiału literackiego, ikonicznego i językowego. Uwzględniają różne epoki literackie i umożliwiają powtórzenie wiedzy z trzech lat nauki. Pod każdym zadaniem można znaleźć główne wymaganie z podstawy programowej odpowiadające danemu problemowi.

Na zakończenie zamieszczono indeks najpopularniejszych motywów- uczniowie powinni uzupełnić tę listę przykładami różnych tekstów kultury, które mogą stać się podstawą wypowiedzi egzaminacyjnej.

Mam nadzieję, że biuletyn będzie przydatny na ostatnim etapie przygotowania do nowego egzaminu maturalnego.

*Małgorzata Miazga,
doradczynie metodyczna języka polskiego*

Kielce, kwiecień 2015 r.

Zadania z zakresu kształcenia świadomości językowej

Temat: W jakim celu twórcy sięgają po różne style polszczyzny? Odpowiedz na podstawie wiersza *Z zabaw i gier dziecięcych* Andrzeja Bursy i innych tekstów

Andrzej Bursa

Z zabaw i gier dziecięcych.

Gdy ci się wszystko znudzi
spraw sobie aniołka i staruszka
gra się tak:
podstawiasz staruszkowi nogę że wyróżnie mordą o bruk
aniołek spuszcza główkę
dasz staruszkowi 5 groszy
aniołek podnosi główkę
stłuczesz staruszkowi kamieniem okulary
aniołek spuszcza główkę
ustąpisz staruszkowi miejsca w tramwaju
aniołek podnosi główkę
wylejesz staruszkowi na głowę nocnik
aniołek spuszcza główkę
powiesz staruszkowi "szczęść Boże"
aniołek podnosi główkę
i tak dalej
potem idź spać
przyśni ci się aniołek albo diabełek
jak aniołek wygrałeś
jak diabełek przegrałeś
jak ci się nic nie przyśni
r e m i s

Uczeń

1) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy (gimnazjum);

Temat: Jakie właściwości języka mogą zakłócać porozumiewanie się ludzi? Odpowiedz na podstawie modelu komunikacji, rysunku Andrzeja Mleczki i wybranego tekstu literackiego.

<http://komixxy.pl/1389190>

Uczeń

2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście (gimnazjum);

Temat: Wyjaśnij, odwołując się do wiersza *Pan tu nie stał* Stanisława Barańczaka i do innych tekstów kultury, jaką funkcję mogą pełnić frazeologizmy w tekście literackim i w komunikowaniu się ludzi.

Stanisław Barańczak

Pan tu nie stał

Pan tu nie stał, zwracam panu uwagę,
że nigdy nie stał pan za nami
murem, na stanowisku naszym też
pan nie stał, już nie mówiąc, że na naszym czele
nie stał pan nigdy, pan tu nie stał, panie,
nas na to nie stać, żeby pan tu stał
obiema nogami na naszej ziemi, ona stoi
przed panem otworem, a pan co,
stoi pan na uboczu
wspólnego grobu, panie, tam jest koniec,
nie stój pan w miejscu, nie stawiaj się pan, stawaj
pan w pąsach na szarym końcu, w końcu
znajdzie się jakieś miejsce i dla pana

Uczeń

2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście (gimnazjum);

Temat: Jaką funkcję może pełnić słownictwo dawne? W odpowiedzi odwołaj się do załączonych tekstów użytkowych i wybranych utworów literackich.

*Zacne Collegium
staropolskiej tradycji radość czyniąc,
na 100 dni przed maturą
Bal Studniówkowy urządza
dnia 24 stycznia Anno Domini 2012,
gdy zegar wybije godzinę 20.00*

*Uprzejmie zatem prosi ,
aby uroczystość swą obecnością JW Państwo zaszczyli.*

*Jako to zawždy bywało,
takż i tego Roku Pańskiego
najprzedniejsi Żakowie
Bal Studniówkowy
wyprawiać zamiarują, snadź
pokornie o przybycie dnia onego proszą.*

*A mając to na pieczy, iż wesole płąsy
takż i smakowite jadła Was tu uradują,
zaszczyćcież nas Zacni Państwo
swą obecnością.*

*My ,najstarsi Żakowie Collegium,
z radością zawiadamiamy,
iż na 100 dni przed Maturą
Bal Studniówkowy
odprawiać postanawiamy.
Bal ów dnia 20 stycznia AD 2011 o godzinie 20.00
odprawion zostanie.*

*Przeto prosim Wielmożnych Państwa,
by swym przybyciem uciechą niezmierną garwiedź naszą uraczyli.*

Uczeń

3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (archaizmy)– rozumie ich funkcję w tekście; (gimnazjum);

**Temat: W jaki sposób literaci wykorzystują słowotwórcze możliwości języka polskiego?
Odpowiedz, odwołując się do podanego fragmentu wiersza *Pan Błyszczyński* Bolesława
Leśmiana i innych tekstów.**

Bolesław Leśmian

Pan Błyszczyński

Ogród pana Błyszczyńskiego zielenieje na wymroczu,
Gdzie się cud rozrasta w zgrozę i bezprawie.
Sam go wywiódł z nicości błyszczydłami swych oczu
I utrwalił na podźnionej drzewom trawie.

Kiedy zmory są zajęte przyśpieszonym zmorowaniem
Między mgłą a niebem, między mgłą a wodą -
Zielna zjawa swe dłonie zbezcieleśnia ze łkaniem
Nad paprocią - nad pokrzywą - nad lebiodą.

W takiej chwili Bóg przelatał, pełen wspomnień wiekuistych,
Ścieżką podoboczną - właśnie, że tułaczą -
I przystanął na zbiegu dwojga tęsknot gwiazdzistych,
Gdzie się widma migotliwie bylejaczą.

Zaszumiało jaworowo, ale chyba wbrew jaworom -
Samym cisz zamętem, samą cisz utratą...
"Kto te szumy narzucił moim dumnym przestworom?
Kto ten ogród roznicestwił tak liściato?..."

Uczeń

3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (neologizmy)– rozumie ich funkcję w tekście; (gimnazjum);

Temat: Czy słowa mogą ranić bardziej niż czyny? Odpowiedz na podstawie rysunku Andrzeja Mleczki, wybranego tekstu literackiego i własnych doświadczeń językowych.

<http://obrazkihanuli1950.blox.pl>

Uczeń

3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (eufemizmy) – rozumie ich funkcję w tekście; (gimnazjum);

**Temat: Anglicyzmy we współczesnym języku – moda, zagrożenie czy dobrodziejstwo?
Odpowiedz na podstawie załączonego fragmentu, innego tekstu kultury i własnych doświadczeń komunikacyjnych.**

Mimo pozorów internacjonalizacji, Tokio w wielu aspektach nie jest miastem międzynarodowym. W miejscach, takich jak wielkie stacje kolejowe, hotele, muzea i świątynie, cudzoziemcy zdani są często tylko na siebie. Na przykład na mapkach koło stacji kolejowych po angielsku napisane jest zazwyczaj tylko *You are here - tu jesteś*, „gaijinie”,¹ między znakiem złożonym z trzech pogiętych kresek i małego telewizorka a znakiem przypominającym składany stołeczek, na którym możesz sobie usiąść i poczekać na olśnienie. (...)

Fakt, iż Japończycy mają problem z porozumiewaniem się po angielsku, nie znaczy, że język Szekspira nie jest obecny w ich codziennym życiu. Jest i to bardzo wyraźnie - z tym, że przyprawiony na sposób japoński niczym sernik o smaku zielonej herbaty albo lody waniliowe z dodatkiem świeżutkiego, szczypiącego wasabi. Po pierwsze, współczesny japoński aż puchnie od anglicyzmów; jest nimi nafaszerowany do granic możliwości. Niektóre z nich służą jako nazwy takich rzeczy nieznanych w dawnej Japonii jak ham-baga, czyli hamburger(...)

Językowi puryści, zżymający się na ten kaleki, zabawny angielski, nie uwzględniają przeważnie jednej ważnej rzeczy, na którą zwrócili mi uwagę japońscy znajomi. Gdy zapytałam Akimi, syna Mariko, czy napis *Hot Ready Burns* na jego nowej bluzie jest nazwą zespołu muzycznego, młodzieniec - nie po raz pierwszy i ostatni - popatrzył na mnie jak na przybysza z dalekiej planety. Jego mama, wychylając się z kuchni, wytłumaczyła mi, że nieważne, co jest napisane, byle byłoby po angielsku. Dla Japończyków, podobnie jak innych Azjatów, angielski jest bowiem „szpanerski”, cool. To mowa Zachodu, którego paradygmatem dla Japończyków jest Ameryka. To zatem język dalekiego, egzotycznego kraju, gdzie wszystko wydaje się być inaczej; język gwiazd Hollywoodu i gwiazd rocka, wysokich, potężnych mężczyzn i blondynek o niebieskich oczach. Użycie angielskiego często ma zatem charakter czysto dekoracyjny.

Joanna Bator, *Japoński wachlarz*

Uczeń

3) dostrzega różnicowanie słownictwa – rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) – rozumie ich funkcję w tekście; (gimnazjum);

¹ *gaijin* - obcy

Zadanie: Jaką rolę w utworze mogą pełnić nazwiska znaczące bohaterów? Rozważ na podstawie fragmentu oświeceniowego utworu *Powrót pośta Juliana Ursyna Niemcewicza* oraz innych tekstów kultury.

AKT PIERWSZY SCENA I *Jakub i Agatka (służący)*

JAKUB

Pan Starosta ich wczoraj tak do późna znudził.
Jak zaczął to o sejmie, to o wojnach bajać,
Ze wszystkimi się sprzeczać, wszystkich kłócić, łąjać,
Gęba się nie zamknęła przez całą wieczność,
Powywraçał butelki, szklanki i talerze,
Na ostatek, chociaż mu nikt nie odpowiadał,
On jednak, zaperzony, jak gadał, tak gadał;
I dopiero, jak postrzegł, że już wszyscy spali,
Ze świece gasły, przecieź mrując, wyszedł z sali
I na schodach dokończył ostatka swej mowy.
Prawdziwyż to gaduła!

SCENA II *Pani Podkomorzyna, Pan Podkomorzy i Starosta Gadulski*

STAROSTA

prowadząc Podkomorzynę pod rękę
Com mówił wczoraj, powtarzam dziś rano.
Cóż, waćpani nie jesteście jeszcze przekonaną?

PODKOMORZYNA

z tonem sprzykrzonym
Jestem prawdziwie, milczę i wszystkiemu wierzę.

STAROSTA

Nie dosyć na tym, bo to zapewne nieszczerze;
Trzeba wchodzić w uwagi, przyczyny, powody,
Tym sposobem przyjdziemy do zupełnej zgody.
Otóż tak, powiedziałem wczoraj na wieczery,
Że ta wojna, która się wokoło nas szerzy,
Potrwa - może się mylę - ale mniej lub więcej
Potrwa - lat osiemnaście i dziewięć miesięcy;
Potem zgodzą się, jak się każdy już zmorduje.
Bo zwyczajnie po wojnie pokój następuje.

PODKOMORZYNA

Tak dotychczas bywało. Lecz siadajmy, proszę.
Siadają, Podkomorzyna nalewa kawę, wszyscy piją, jeden Starosta, trzymając w ręku, mruczy pod nosem, na boku
Ach, jakie ja też nudy z tym człekiem ponoszę!

Uczeń

1) analizuje i definiuje znaczenia słów, (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: W jaki sposób twórcy kultury nawiązują do czasów okupacji hitlerowskiej w historii Polski? Rozważ problem, odwołując się do interpretacji murali oraz wybranych tekstów literackich.

http://legionisci.com/news/54147_Nowe_legijne_graffiti_Dzieci_Warszawy_72.html

Uczeń

2) zna pojęcia znaku i systemu znaków; uzasadnia, że język jest systemem znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji, (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Jak powstają kody językowe i jak się rozwijają ? Odpowiedz na podstawie fragmentu tekstu *Sto tysięcy lat gadania* Piotra Kossobudzkiego, wybranego tekstu literackiego oraz własnych obserwacji.

Na Ziemi istnieje niemal sześć tysięcy różnych języków. Jednym z nich mówią członkowie małego plemienia Piraha. Wszystkiego około 350 osób żyjących nad rzeką Maici w amazońskiej dżungli. Odizolowani od reszty świata zajmują się swoimi sprawami, cierpliwie znosząc towarzystwo... podekscytowanych antropologów i językoznawców. Naukowcy nawiedzają ich, chcąc poznać kulturę ludzi żyjących niemal wyłącznie dniem codziennym, nieznających liczb, niemających własnej mitologii ani plemiennej historii. I posługujących się językiem, który składa się z siedmiu-ośmiu spółgłosek i trzech samogłosek. To najskromniejszy zestaw spośród wszystkich języków znanych naukowcom.

Języki małych, izolowanych populacji są uboższe słownikowo, bo mają mniej użytkowników (i twórców) i obsługują mniejszą liczbę potrzeb. Tak właśnie jest, jak sędzę, w przypadku mowy ludu Piraha. Zresztą prostota ich języka może być myląca. Autorzy badań piszą, że nie ma w nim liczebników ani form gramatycznych pozwalających na mówienie o przeszłości lub przyszłości. Ale też podkreślają melodyjność języka i łatwość, z jaką Piraha przechodzą od mówienia do rodzaju śpiewu. W językach naturalnych mało jest elementów, które niczemu nie służą. Jest więc wysoce prawdopodobne, że na przykład słowo "ryba" powiedziane z inną intonacją oznacza "rybę złowioną w zeszłym tygodniu".

Niektóre cechy języka Piraha kojarzą się z językami migowymi (wizualno-przestrzennymi) używanymi przez osoby niesłyszące - uważa profesor Świdziński. - One mówią przede wszystkim o tym, co dzieje się tu i teraz. O konkretnych, określonych wydarzeniach mających miejsce w bliskim mówiącemu czasie. W takich językach zdanie nie jest łańcuszkiem kolejnych, związanych ze sobą wyrazów. Mówiący (lub migający) tworzy rodzaj scenki, imituje w pewien sposób rzeczywistość, którą opisuje. Takie języki są pozbawione fleksji (czyli odmiany słów przez dodawanie do podstawy wyrazu zmieniających się końcówek). Są skupione na efektywnym przekazie, a nie na tak abstrakcyjnych sprawach, jak brzmienie końcówki wyrazu w dopełniaczu czy narzędniku. Zamiast tego cechuje je często duża łatwość tworzenia nowych słów.

Na podstawie: Piotr Kossobudzki, *Sto tysięcy lat gadania*. „Przekrój”, 6 kwietnia 2006

Uczeń

3) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Jakie tendencje obserwuje się we współczesnej polszczyźnie? Odpowiedz na podstawie wypowiedzi prof. Jana Miodek, testów kultury (np. reklam, nazw firm, szyldów) oraz własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Językoznawca przyznaje, że nowości w słownictwie to zupełnie naturalna rzecz. Teraz na język mają wpływ media społecznościowe. Do potocznego języka weszły takie słowa jak "lajkować", "tweetować". - Język, który się nie zmienia, przestaje żyć. Żeby żył, to musi się zmieniać. Musi być elastyczny, bo napływają nowe słowa, bo język musi nadążyć za rzeczywistością. Ale wolno, nie gwałtownie. Nie z wtorku na środę. Nie radykalnie. To musi trwać - tłumaczy profesor.

Mądrze trzeba używać też popularnego w korporacjach slangu. Zamiast "apdejtować", można aktualizować, zamiast "zbrifować" - zrobić odprawę. - Zalecam używania swoistej inteligencji. Każdy w swoim języku zawodowym posługuje się specjalistycznym językiem, tysiącami terminów. Ja się ciągle hamuję. Już niejeden lekarz czy inżynier powiedział mi tak: jak mówisz o liczbie pojedynczej czy mnogiej, to jeszcze rozumiem. Ale jak o aspekcie dokonanym lub niedokonanym, to już kłopot. Tu potrzeba refleksji. Trzeba się zastanowić, w którym momencie mój specjalistyczny język przestaje być komunikatywny. Niezależnie od dziedziny - dodaje Miodek.

Zdaniem profesora ogromny wpływ na polszczyznę ma teraz cyfryzacja i elektronika. Bo, jak mówi Jan Miodek, te rzeczywistości generują pomysły stylistyczne, które kilka lat temu nie przyszły nikomu do głowy. - Na przykład zresetować - mówi. - To już nie tylko chodzi o komputer. To znaczy, że muszę się odnowić, zregenerować, zrelaksować. Ja nawet na uroczystościach pierwszokomunijnych usłyszałem z ust księdza: "I co, dzieciaczki, serduszka już wasze zresetowane, gotowe na przyjęcie Pana Jezusa?". Proszę zobaczyć, w Kościele, który jest instytucją konserwatywną, najbardziej odporną na nowinki językowe. Tam też ta rzeczywistość elektroniczna daje o sobie znać - stwierdza językoznawca.

Skracanie słów nie dziwi. Współczesne skróty różnią się tyle od tradycyjnych, że dokonuje się ich w dowolnym miejscu wyrazu. To jest zaskakujące dla językoznawców. - Przez lata uczyliśmy studentów o derywacji wstecznej. Najczęściej od czasownika odpadała końcówka i powstawał nowy wyraz. Czołg - od czołgać się, zwis - od zwisać, skłon - od skłonić się. Teraz wszystko jest możliwe. Z jednosylabowego cześć powstaje "cze", z Wrocławia młody człowiek może zrobić Wrocek, Wro lub Wroc, może być "do zo" - do zobaczenia, "na ra"- na razie czy "bro", "bronks" - browar - wylicza Miodek.

Te ucięcia to tworzenie nowych słów. Profesor zdecydowanie mówi, że tak rozwijającego się słowotwórstwa w historii języka polskiego jeszcze nie było. Dlatego to bardzo ciekawy czas dla językoznawcy. - Ja się cały czas uczę nowych słów, bo już nie mam tych dwudziestu lat, tylko trochę więcej - kwituje.

<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,13435459>

Uczeń

3) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Nowe formy komunikacji ludzi – szansa czy zagrożenie? Odpowiedz na podstawie fragmentów książki *Wszystko zależy od przyimka*, własnych doświadczeń oraz wybranego tekstu kultury.

Bralczyk Główne pola kontaktów międzyludzkich w internecie to, poza grami komputerowymi, mejle i posty (celowo używam tej netowej terminologii) w portalach internetowych.

Miodek Oczywiście ubolewam, że w epoce internetu zakończyła się klasyczna epistolografia, że ze skrzynki pocztowej wylatują tylko koperty z wydrukami bankowymi, a gdzie są listy od kolegów, ciotek, babć? Ale jednocześnie jestem już tak nastawiony, że mejl to ta szybka, ta skrótowa forma komunikacji, że jeśli, otwierając korespondencję mejlową, widzę długi tekst, to... Ja lubię trzy-cztery linijki i już. Ale czasami się otwierają trzy-cztery strony, bo mam wśród znajomych tradycjonalistów... Więc powiem wam, że działa mi to na nerwy. Chcesz, to napisz mi tradycyjny długi list, ale mejl powinien być krótki. Z drugiej strony przecież nie zostawię człowieka z nieodpisanym listem...

Bralczyk Mejlem.

Miodek Przepraszam – mejlem... Ale manifestacyjnie na ciągnące się mejle odpowiadam dwulinijkowo albo trzylinijkowo.

Bralczyk Inna sprawa, że dzięki mejlom i esemesom znów zaczęliśmy pisać...

Markowski Oczywiście! Polacy znów zaczęli pisać!

Miodek Świat zaczął pisać.

Bralczyk Kiedy wymyślono telefon komórkowy, zaczęliśmy więcej rozmawiać, ale esemesy sprawiły, że znów zaczynamy więcej pisać. Jedno przebija drugie. W pewnym momencie te drogi się przetną – powiem coś i to będzie zaraz zapisane. Ktoś mi coś napisze, a ja to zaraz usłyszę. To już się właściwie dzieje. Ale w tym naszym rozpisaniu ilość nie przechodzi w jakość. Czy to nasze internetowo-esemesowe pisanie się kiedyś wyszlifuje?

Markowski Wyszlifuje się z pewnością, więc nie należy za dużo ingerować. (...) Część z tych błędów przestanie być błędami, bo się upowszechnią i wejdą do normy, a część się rozmyje i nie przetrwa.

Bralczyk Ale jesteśmy ostatni, którzy by powstrzymywali od pisania. Niech piszą.

Markowski Oczywiście! Pisać każdy może.

Wszystko zależy od przyimka Jan Miodek, Jerzy Bralczyk, Andrzej Markowski

Uczeń

3) dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet);
(szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: W jaki sposób literatura może nakłaniać czytelników do samo refleksji i działania? Odpowiedz na podstawie *Pieśni V [O spustoszeniu Podola]* Jana Kochanowskiego i innych utworów literackich.

Wieczna sromota i nienagrodzona
Szkoda, Polaku! Ziemia spustoszona
Podolska leży, a pohaniec sprosny,
Nad Niestrem siedząc, dzieli łup żalosny!

Niewierny Turczyn psy zapuścił swoje,
Którzy zagnali piękne łanie twoje
Z dziećmi pospołu a nie masz nadzieje,
By kiedy miały nawiedzić swe knieje.

Jedny za Dunaj Turkom zaprzędano,
Drugie do hordy dalekiej zagnano;
Córy szlacheckie (żał się mocny Boże!)
Psom bisurmańskim brzydkie ścielą łoża.(...)

Zetrzy sen z oczu, a czuj w czas o sobie,
Cny Lachu! Kto wie, jemu czyli tobie
Szczyćście chce służyć? A dokąd wyroku
Mars nie uczyni, nie ustępuj kroku!(...)

Wsiadamy? Czy nas półmiski trzymają?
Biedne półmiski, czego te czekają?
To pan, i jadać na srebrze godniejszy,
Komu żelazny Mars będzie chętniejszy.

Skujmy talerze na talery, skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy!
Inszy to darmo po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale trwali? (...)

Ciesz się miętym rym: "Polak mądr po szkodzie":
Lecz jeśli prawda i z tego nas zbodzie,
Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi.

Uczeń

4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Jakimi środkami wizualnymi i językowymi można wpływać na mentalność odbiorców? Odpowiedz na przykładzie plakatów i wybranych tekstów literackich.

<http://www.kampaniespoleczne.pl>

Uczeń

4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Jaką rolę pełnią dziś odmiany terytorialne języka polskiego? Odpowiedz na pytanie, odwołując się do fragmentu tekstu Joanny Furgalińskiej i wybranych utworów literackich.

Ślónsko godka rozplýnęła się częściowo w polskim języku literackim, a jednocześnie jest poddawana wpływowi języka niemieckiego przez Ślżaków, którzy wyemigrowali do Niemiec. Może to jednak pozytywne zjawisko, świadczące o tym, że nasza godka jest wciąż żywa? Skoro ulega wpływom i nadal się rozwija, to może znaczy to, że nie jest jedynie reliktem? Skoro nadal potrafi wzbudzać emocje, takie polityczne, nie jest skazana na wymarcie? Skoro fascynuje się nią tak wielu ludzi, można mieć nadzieję, że nie popadnie w zapomnienie.(...)

Przywiązanie do własnej *godki* jest na Śląsku nadal bardzo duże, posługuje się nią na co dzień nie tylko ludność wiejska, ale także mieszkańcy starych miast, miasteczek i osiedli. Posługują się nią nie tylko w domu i *na placu*, także w pracy, w sklepie, na ulicy, w szpitalu, w urzędzie i w szkole podczas przerw. Służy im do opisanego śląskiego mikroświata, pozwala zachować odrębność i pozostaje dla nich znakiem ich rodzimej śląskiej ziemi. Jest więc mową potoczną, językowym *hajmatem*, służy do opowiedzenia o sprawach bliskich i codziennych, najprostszyc, do porozumiewania się ze wspólnotą. W przeciwieństwie do języka urzędowego, który służy do opisanego spraw oficjalnych, do rozmowy z nauczycielem, urzędnikiem, przełożonym, także obcym. Śląska *godka* jest dla nich językiem ojczystym, dlatego była, jest i będzie żywa.(...)

Joanna Furgalińska, *Ślónsko godka dla Hanysów i Goroli*

Uczeń

5) wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny; (szkoła ponadgimnazjalna);

Zadanie: Wyjaśnij, odwołując się do podanego fragmentu opowiadania *Wesele w Atomicach* Sławomira Mrożka i do innych tekstów, jaką funkcję może pełnić stylizacja w utworze literackim.

Hej, wysoko ci u nas technika stanęła, wysoko...

Pan młody miał pod lasem niezły kawał laboratorium i coś ze dwa reaktory wedle cesarskiego gościńca, zaś w samym obejściu nieduży, ale schludny zakład chemicznej syntezy. Pannie młodej ojciec dawał w posagu całą siłownię, w dobrym punkcie, w samym środku wsi, przy kościele. A do tego miała w malowanym kufrze chyba ze sześć patentów z dziedziny biochemii. Nic dziwnego, że młodzi byli dobrani i rodzice obojga wnet się na małżeństwo zgodzili. I ogłoszono w *Atomicach* wesele.

Akuratżem walcował blachę na zimno, jak brat panny młodej przyszedł na wesele mnie zapraszać. Był ci to postawny uczony, kolega mój jeszcze z katedry. Boga pochwalił, bose nogi na słomiance wytarł i na zydlu przysiadł.

Trochę trudno nam było rozmawiać, bo tego roku odrzutowce szczególnie jakoś licznie się zleciały i pola startowe za stodołą sobie uwiły, coraz też któryś w powietrze wzlatywał i głośnym świegotem swoim słowa nasze tłumił.

— Ano, wydajemy ją za mąż! — westchnął gość. — Ino żeby awantury jakiej na weselu nie było — dodał strapiony.

— Coby miała być — odpowiedziałem. — Przecie to jest wesele pokoju, no nie?

Posiedzieliśmy jeszcze z kwadrans, popatrzyli, jak dzieci wracają drogą z uniwersytetu, jak stary Józwa zwozi do stodoły paliwo, a potem pożegnał się i poszedł.

Nadszedł dzień wesela. Trochę nieporęcznie wypadło, bo akurat w tym czasie zaczęli u nas przekształcać przyrodę.

To, co było zalesione, ucywilizowano, ale za to zmelioryzowano, zaś pustynie zalesiono.

Rzekę zawrócono, żeby płynęła w drugą stronę. W związku z tym droga do kościoła wypadła nieco dalej, zaś u mnie na podwórku powstała wielka tama o poważnym znaczeniu gospodarczym, tak że drzwi się całkiem nie odmykały i z trudnością można było wyjść z domu.

Kiedym na miejsce przyszedł, akurat zaczynały się oczepiny. Druhny śpiewały:

Jak cię będą czepić,
spójrzj do powały,
żeby twoje dzieci
czarne oczka miały.

Potem zrobiły jej elektrolizę i wyprowadziły do komory ciśnień.

Sławomir Mrożek *Wesele w Atomicach*

Uczeń

6) rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej typ, (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Na czym polega i czemu służy stylizacja językowa w dziele literackim? Wyjaśnij, wykorzystując fragment utworu Adama Mickiewicza i innych tekstów.

Był tedy naród polski od początku do końca wierny Bogu przodków swoich.

Jego królowie i ludzie rycerscy nigdy nie napastowali żadnego narodu wiernego, ale bronili chrześcijaństwo od pogan i barbarzyńców niosących niewolę.

I szły króle polskie na obronę chrześcijaństwa w dalekie kraje, król Władysław pod Warnę, a król Jan pod Wiedeń, na obronę Wschodu i Zachodu.

Nigdy zaś króle i mężowie rycerscy nie zabierali ziem sąsiednich gwałtem, ale przyjmowali narody do braterstwa, wiążąc je ze sobą dobrodziejstwem wiary i Wolności.

I nagroził im Bóg, bo wielki naród, Litwa, połączył się z Polską, jako mąż z żoną, dwie dusze w jednym ciele. A nie było nigdy przedtem tego połączenia narodów. Ale potem będzie. [...]

I dał Bóg królom polskim i rycerzom Wolności, iż wszyscy nazywali się bracią, i najbogatsi, i najubożsi. A takiej Wolności nie było nigdy przedtem. Ale potem będzie.

A. Mickiewicz, *Księgi narodu polskiego*

Uczeń

6) rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej typ, (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Czy twórca tekstu kultury ma prawo do błędnego zapisu wyrazów? Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do utworu Sławomira Mrożka i innych tekstów kultury.

DO DYREKCJI MUZEUM W LÓWR, ZAGRANICĄ

Niniejszym donoszę, że mam dla Dyrekcji niespodziankę. Przy kopaniu na działce wykopałem dwie ręce w stanie dobrym, z kamienia. Orientuję się, że Dyrekcja jest w posiadaniu starożytnej rzeźby greckiej bogini Wenus Zmiło. Dyrekcja nie zaprzeczy, bo są świadkowie. Wyżej wzmiankowana rzeźba nie ma rąk, bo jej brakują. Ja o tym wiem z dobrego źródła. Sytuacja teraz jest taka, że ja te ręce znalazłem. Mogę te ręce dostać Dyrekcji za uiszczeniem opłaty pocztowej przy odbiorze.

Za to proszę Dyrekcję o spełnienie moich życzeń. Moje życzenia są takie: Wycofanie obcych wojsk z terenu mojego kraju. Rozpisanie wolnych wyborów do Sejmu drogą powszechnego głosowania. Niezwłoczne zaopatrzenie nas w mydło, buty i pastę do zębów. Jeżeli Dyrekcja nie może tego załatwić sama, to niech się porozumie z Narodami Zjednoczonymi. Im chodzi o kulturę światową i jest jasne, że albo bogini będzie dalej bez rąk, albo już będzie z rękami.

Dla mnie osobiście proszę za fatygę o wysłanie mi puszki kawy mielonej w proszku marki Nescafe. Proszę o wysłanie przesyłką poleconą, bo kradną.

Z wyrazami poważania

Sławomir Mrożek – polak.

Uczeń

7) rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych; (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Czy zasady grzeczności językowej mają charakter uniwersalny czy kulturowy? Odpowiedz na podstawie załączonego fragmentu, wybranego tekstu literackiego i własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Mówi się, że japoński to najgrzeczniejszy język świata. Nie mam dostatecznej wiedzy, by porównać jego stopień grzeczności z tym, który charakteryzuje inne języki, ale w powyższym przekonaniu jest być może nieco prawdy. Z żadnym innym pewnie aż tak nie konweniowałoby nieustanne kłanianie się. Reid cytuje informację zamieszczoną na tym, co pozostało po drzwiach sklepu zdewastowanego w trzęsieniu ziemi, które w 1995 roku zniszczyło miasto Kobe: „To straszna i niewybaczalna niedogodność dla naszych szacownych klientów, ale z powodu trzęsienia ziemi zmuszeni jesteśmy zamknąć nasz skromny sklep”. Potok słów japońskich windziarek, sekretarek czy stewardes, którym polecenie zapięcia pasów zajmuje podejrzanie dużo czasu, płynie tak obficie właśnie z powodu grzecznościowych formuł. W dosłownym tłumaczeniu na nie tak grzeczny angielski czy polski brzmi to oczywiście komicznie. „Uprzejmie przepraszamy naszych szacownych podróżnych za niewybaczalną niewygodę, jaką jest oczekiwanie na start w naszym skromnym samolocie. Prosimy, by szacowni podróżni wybaczyli nam tę wielką niegrzeczność, jaką popełniamy, nieuprzejmie przerywając im szacowne konwersacje i prosząc ich uniżenie o zapięcie tych skromnych pasów”, mówi stewardesa w samolocie (...) Piętrowe formułki grzecznościowe, mnożenie eufemizmów i brak bezpośredniości to charakterystyczne cechy japońskiego sposobu porozumiewania się. (...) Problemem jest jednak wyrafinowana odmiana „owijania w bawełnę”. Na temat wielkiej niechęci, jaką Japończycy żywią wobec otwartego mówienia „nie”, krąży mnóstwo anegdot, bowiem w kontaktach z obcymi ta cecha japońskiego języka jest powodem wielu nieporozumień. (...) Zamiast prostego przeczenia, używają eufemizmów tak grzecznych, że pozwalają biednemu „gajjinowi” na optymistyczną ich interpretację; w japońskim wydaniu to już nie „owijanie w bawełnę”, lecz w najdelikatniejszy jedwab. A więc: „W najbliższej przyszłości pozytywnie rozpatrzmy pani podanie o grant”, znaczy „nie”; „Spróbuję sprowadzić pani zamówione książki, choć to troszkę trudne”, znaczy „nie”; „W sprzyjających okolicznościach uda nam się spełnić pani prośbę o lepszy skaner w biurze”, znaczy również „nie”.

Joanna Bator, *Japoński wachlarz*

Uczeń

7) rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych; (szkoła ponadgimnazjalna);

Temat: Jakie zasoby języka są wykorzystywane dla celów moralizatorskich? Rozważ problem, odwołując się do plakatów społecznych i wybranych tekstów kultury.

Uczeń

8) odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego, (szkoła ponadgimnazjalna);

Zadania z zakresu kształcenia kulturowo-literackiego- analiza i interpretacja tekstów kultury

Temat: W jaki sposób w literaturze znalazły odbicie mentalność i język ludzi dawnych epok? Odwołaj się w argumentacji do załączonego utworu i innych tekstów.

Bogurodzica

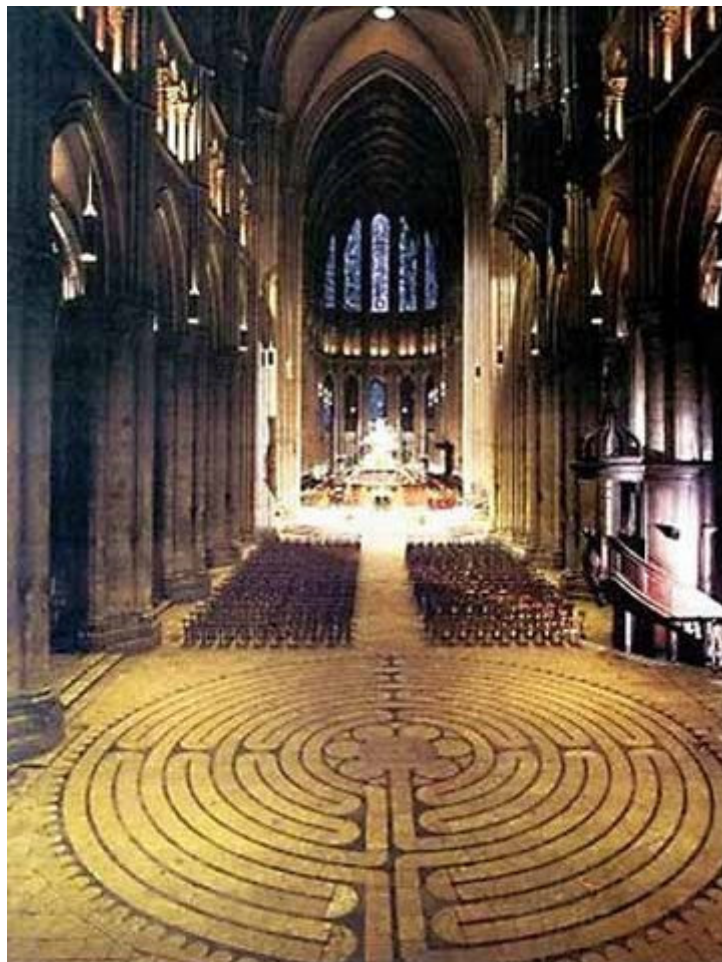
Bogurodzica dziewica, Bogiem sławiena Maryja,
U twego syna Gospodzina matko zwolena, Maryja!
Zyszczy nam, spuści nam.
Kyrie eleison.

Twego dzieła Krzciciela, bożycze,
Usłysz głosy, napełni myśli człowiecze.
Słysz modlitwe, jaż nosimy,
A dać raczy raczy, jegoż prosimy:
A na świecie zbożny pobyt,
Po żywocie rajski przebyt.
Kyrie eleison.

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze),
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jak w tekstach kultury z epoki średniowiecza ujawnia się światopogląd epoki? Omów zagadnienie, odwołując się do fotografii wnętrza katedry w Chartres oraz wybranych utworów literackich.

sara-maria.blog.pl

Uczeń

dostrzeża w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze),
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jakie wyobrażenia człowieka i jego życia pozostały w dziełach epoki renesansu? Odpowiedz na podstawie fragmentów pisma *Mowa o godności człowieka* Giovanni Pico della Mirandola oraz wybranych utworów literackich.

Wydaje mi się, że teraz wreszcie zrozumiałem, dlaczego najbardziej szczęśliwą i najbardziej godną wszelkiej czci istotą jest człowiek i czemu zawdzięcza on swą niezwykłą sytuację i wybrany los we wszechświecie, którego zazdroszą mu nie tylko zwierzęta, ale nawet gwiazdy i duchy ponadświatowe. Rzecz ponad wiarę i podziw. Czyż nie? Dlaczegoż to bowiem mówi się o człowieku, iż to cud wielki i uważa się go za istotę naprawdę godną podziwu?

Było tak. Już najwyższy ojciec i architekt Bóg, zgodnie z tajemnymi prawami mądrości, zbudował ten, który widzimy, dom świata, najwspanialszą świątynię boskości. Po dokonaniu tego dzieła artysta zapragnął, aby znalazł się ktoś, kto by potrafił wnikać w sens tak potężnego dzieła, kochać jego piękno i podziwiać jego wielkość. Przeto po stworzeniu już wszystkiego, rozmyślał nad powołaniem do życia człowieka. Przyjął więc człowieka jako dzieło o nieokreślonym kształcie a po wyznaczeniu mu miejsca w samym środku świata, tak się do niego odezwał:

— Nie wyznaczam ci, Adamie, ani określonej siedziby, ani własnego oblicza, ani też nie daję ci żadnej swoistej funkcji, ażebyś jakiegokolwiek siedziby, jakiegokolwiek oblicza lub jakiegokolwiek funkcji zapragniesz, wszystko to posiadał zgodnie ze swoim życzeniem i swoją wolą.

Natura wszystkich innych istot została określona i zawiera się w granicach przez nas ustanowionych. Ciebie zaś, nieskrępowanego żadnymi ograniczeniami, oddaję w twoje własne ręce, abyś swą naturę sam sobie określił, zgodnie z twoją wolą. Umieściłem cię pośrodku świata, abyś tym łatwiej mógł obserwować wszystko, co się w świecie dzieje. Nie uczyniłem cię ani istotą niebiańską, ani ziemską, ani śmiertelną, ani nieśmiertelną, abyś jako swobodny i godny siebie twórca i rzeźbiarz sam sobie nadał taki kształt, jaki zechcesz. Będiesz mógł degenerować się i staczać do rzędu zwierząt; i będziesz mógł odradzać się i mocą swego ducha wznosić się do rzędu istot boskich.

Lecz do czego to wszystko zmierza? (...) Niechże oładnie duszą jakaś święta ambicja, byśmy nie zadowoleni tym, co przeciętne, dążyli do tego, co najwyższe (ponieważ tyle możemy, ile chcemy), wyczerpując w tym celu wszystkie swe siły.

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (renesans),
(szkoła ponadgimnazjalna)

**Temat: Jakie niepokoje człowieka epoki baroku ujawniają teksty kultury tej epoki?
Rozważ problem na podstawie wiersza Mikołaja Sępa- Szarzyńskiego i innych tekstów
kultury.**

Sonet I. O krótkości i niepewności na świecie żywota człowieka

Echaj, jak gwałtem obrotne obłoki
I Tytan prętki lotne czasy pędzą,
A chciwa może odciąć rozkosz nędzą
Śmierć - tuż za nami spore czyni kroki.

A ja, co dalej, lepiej cień głęboki
Błędów mych widzę, które gęsto jędzą
Strwożone serce ustawiczną żędzą,
I z płaczem ganię młodości mej skoki.

O moc, o rozkosz, o skarby pilności,
Choćby nie darmo były, przedsię szkodzą,
Bo nasze chciwość od swej szczęśliwości
Własnej (co Bogiem zowiemy) odwodzą

Niestaje dobra. O, stokroć szczęśliwy,
Który tych cieniów w czas zna kształt prawdziwy!

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (barok), (szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: W jaki sposób twórcy kultury przedstawiają swoje refleksje na temat przemijania? Omów zagadnienie, odwołując się do obrazu *Martwa natura* Pietera Claesza oraz wybranych tekstów literackich.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Pieter_Claesz

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (barok),
(szkoła ponadgimnazjalna)

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat; Jakie wartości były ważne dla ludzi w epoce oświecenia? Odpowiedz na podstawie fragmentów wiersza *Balon* Adama Naruszewicza i innych tekstów kultury.

Gdzie bystrym tylko orzeł polotem
Pierzchliwe pogania ptaki.
A gniewny Jowisz ognistym grotem
Powietrzne przeszywa szlaki,

Niezwykłych ludzi zuchwała para,
Zwalczywszy natury prawa,
Wznawia tor klęską sławny Ikara
I na podniebiu już stawa.(...)

W strumyk dziecinnym palcem na stole
Z kilku kropel zakreślony,
Ledwo się sączy na tym padole
Nurt szumnej Wisły, zmieniony.

Gminie², ku rzadkiej zbiegły zabawce,
Jakież ci cuda mózg kryśli?
Ty sobie roisz czary, latawce³:
Filozof inaczej myśli.

Choć się natura troistym grodzi
Ze stali murów opasem,
Rozum człowieczy wszędy przechodzi,
Niezlomny pracą i czasem.

Tymi on wsparty, bory wędrowne⁴
Burzliwym morzom poruczył,
Wydarł z otchłani kruszce kosztowne
I skakać głązy nauczył⁵.

Zbywają dzikiej mocy żywioły
Pod jego dzielnym rozkazem,
Leniwe woda opuszcza doły⁶,
A góry ścielą się płazem.(...)

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (oświecenie),
(szkoła ponadgimnazjalna)

² Gmin-lud

³ Tu: diabły, czarty

⁴ Bory wędrowne- statki budowane z drewna

⁵ Skakać głązy nauczył- chodzi o wysadzanie skał prochem

⁶ Chodzi o wydobywanie wody za pomocą pomp

Temat: Jak można poznać świat według romantyków? Odpowiedz, odwołując się do obrazu *Wędrowiec przed morzem mgły* Caspara Friedricha oraz wybranych tekstów literackich.

<http://pl.wikipedia.org/wiki/>

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (romantyzm),
(szkoła ponadgimnazjalna)

**Temat: Jakie rozumienie patriotyzmu przedstawiają teksty kultury różnych epok?
Omów zagadnienie, odwołując się do obrazu Wojciecha Kossaka oraz wybranych
tekstów literackich.**

Juliusz Kossak, *Sowiński na szanłcach*

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (romantyzm, pozytywizm), (szkoła ponadgimnazjalna)

dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;

Temat: Jakie wizerunki kobiet zostały utrwalone w literaturze XIX wieku? Odpowiedz na podstawie fragmentu dramatu *Zemsta* Aleksandra Fredry i innych utworów.

Aleksander Fredro ZEMSTA

Scena czwarta

WACŁAW

Przed godziną z trwogi mdleje,
Za godzinę - wzorem męstwa;
To nie widzi podobieństwa,
To ma więcej niż nadzieję. -
O płci piękna, luba, droga!
Twoja radość, twoje żale -
To jeziora lekkie fale:
Jedna drugą ciągle ściga -
Ta się schyla, ta się dźwiga,
Ale zawsze w blasku słońca,
Zawsze czysta i bez końca! -
A my, dumni władcy świata,
Mimo siebie pochwyceni,
Za tym cieniem, co ulata,
Całe życie, z chwili w chwilę,
Przepędzamy jak motyle.

Uczeń

dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (romantyzm, pozytywizm), (szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jakie recepty na szczęśliwe życie przekazują twórcy? Odpowiedz, odwołując się do utworu Horacego i innych tekstów kultury.

Horacy - Oda I, 11 *Nie pytaj próżno*

Nie pytaj próżno, bo nikt się nie dowie,
Jaki nam koniec gotują bogowie,
I babilońskich nie pytaj wróżbiarzy.
Lepiej tak przyjąć wszystko, jak się zdarzy.
A czy z rozkazu Jowisza ta zima,
Co teraz wichrem wełny morskie wzdyma,
Będzie ostatnia, czy też nam przysporzy
Lat jeszcze kilka tajny wyrok boży,
Nie troszcz się o to i... klaruj swe wina.
Mknie rok za rokiem, jak jedna godzina.
Więc łap dzień każdy, a nie wierz ni trochę
W złudnej przyszłości obietnice płoche.

tłum. Henryk Sienkiewicz

Uczeń

wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne), (szkołą ponadgimnazjalna)

Temat: Przypadek, przeznaczenie czy siła wyższa? Co decyduje o losie człowieka?

Odpowiedz na podstawie fragmentu dramatu Sofoklesa i wybranych tekstów kultury.

KREON

Błogosławiony dzień ów, który nędzy
Kres już ostatni położy,
Przybądź, o przybądź co prędeej,
Niechbym nie ujrział jutrzejszej ja zorzy!

CHÓR

To rzecz przyszłości, dla obecnej chwili
Trza działać; tamto obmyślić — rzecz bogów.

KREON

Wszystkie pragnienia w tym jednym zawarłem

CHÓR

O nic nie błagaj, bo próżne marzenia,
By człowiek uszedł swego przeznaczenia.

KREON

Wiedźcie mnie, sługi, uchodźcie stąd ze mną,
Mnie, który syna zabiłem wbrew woli
I tamtą. Biada! aż w oczach mi ciemno.
Dokąd się zwrócić, gdzie spojrzeć w niedoli?
Wszystko mi łamie się w rękę,
Los mnie powalił, pełen burz i lęku.

CHÓR

Nad szczęścia błysk, co złudą mar,
Najwyższy skarb rozumu dar.
A wyzwie ten niechybny sąd,
Kto bogów lży i wali rząd.
I ześlą oni swą zemstę i kary
Na pychę słowa w człowieku,
I w klęsk odmęcie rozumu i miary
W późnym nauczą go wieku.

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jakie wyobrażenia zaświatów można znaleźć w tekstach kultury? Odpowiedz na pytanie, odwołując się do Trenu X Jana Kochanowskiego i innych utworów.

TREN X

Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziąła?

W którą stronę, w którąś się krainę udała?

Czyś ty nad wszystkie nieba wysoko wniesiona

I tam w liczbę aniołków małych policzona?

Czyliś do raju wzięta? Czyliś na szczęśliwe

Wyspy zaprowadzona? Czy cię przez teskliwe

Charon jeziora wiezie i napawa zdrojem

Niepomnym, że ty nie wiesz nic o płaczu moim?

Czy człowieka zrzuciwszy i myśli dziewicze,

Wzięłaś na się postawę i piórka słowicze?

Czyli się w czyścju czyścisz, jeśli z strony ciała

Jakakolwiek zmazeczka na tobie została?

Czyś po śmierci tam poszła, kędyś pierwej była,

Nież się na mą ciężką żalność urodziła?

Gdziekolwiek jest, jeśli jest, lituj mej żalności,

A nie możesz li w onej dawnej swej całości,

Pociesz mię, jako możesz, a staw się przede mną

Lubo snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną.

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

**Temat: Jaki stosunek do własnej twórczości wyrażają autorzy różnych tekstów kultury?
Odpowiedz na podstawie wiersza Wisławy Szymborskiej i innych źródeł.**

Wisława Szymborska

Nagrobek

Tu leży staroświecka jak przecinek
autorka paru wierszy. Wieczny odpoczynek
raczyła dać jej ziemia, pomimo że trup
nie należał do żadnej z literackich grup.
Ale też nic lepszego nie ma na mogile
oprócz tej rymowanki, łopianu i sowy.
Przechodniu, wyjmij z teczki mózg elektronowy
i nad losem Szymborskiej podumaj przez chwilę.

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jak literatura opowiada o godności człowieka? Rozważ problem, odwołując się do utworu Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* i innych tekstów kultury.

W szpitalu domyślali się jego [Marka Edelmana] innych zajęć, o które nie należało pytać, więc nie wymagali od niego wiele, tyle że codziennie odnosił do san.-epid.-u krew chorych na tyfus, a później mógł już zająć miejsce przy wejściu na Umschlagplatz i stać tam codziennie przez sześć tygodni, aż te czterysta tysięcy ludzi przejdzie obok niego w drodze do wagonów.

- W filmie "Requiem dla 500.000" widać, jak idą. Widać nawet bochenki chleba, które trzymają w rękach. Niemiecki operator stanął w drzwiach wagonu i stamtąd fotografował biegnący tłum, potykające się stare kobiety, matki ciągnące dzieci za rękę. Biegną z tym chlebem w naszą stronę i w stronę dziennikarzy szwedzkich, którzy przyjechali szukać materiałów o getcie, biegną w stronę Inger, szwedzkiej dziennikarki, która patrzy na ekran zdziwionymi niebieskimi oczami, starając się zrozumieć, dlaczego tylu ludzi biegnie do wagonu - i rozlegają się strzały.

- Widziałem kiedyś na Żelaznej zbiegowisko. Ludzie tłoczyli się na ulicy dookoła beczki - zwyczajnej drewnianej beczki, na której stał Żyd. Był stary, niski i miał długą brodę. Przy nim stało dwóch niemieckich oficerów. (Dwóch pięknych, rośłych mężczyzn przy małym, zgarbionym Żydzie). I ci Niemcy wielkimi krawieckimi nożycami obcinali Żydowi po kawałeczku jego długą brodę, zaśmiewając się do rozpuku.

Tłum, który ich otaczał, też się śmiał. Bo obiektywnie było to naprawdę śmieszne: mały człowieczek na drewnianej beczce z coraz krótszą brodą, ginącą pod krawieckimi nożycami. Jak gag filmowy.

Nie było jeszcze getta, więc w tej scenie nie czuło się grozy. Z Żydem przecież nic strasznego się nie działo: tyle że można go było bezkarnie na tej beczce postawić, że ludzie zaczęli już rozumieć, że to jest bezkarnie i że budził śmiech.

Wiesz co? Wtedy zrozumiałem, że najważniejsze ze wszystkiego jest nie dać się wepchnąć na beczkę. Nigdy, przez nikogo. Rozumiesz?

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich, (szkoła ponadgimnazjalna)

dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;

Temat: W jakim celu artyści przywołują wydarzenia z przeszłości? Omów zagadnienie, odwołując się do załączonego fragmentu i wybranej powieści historycznej Henryka Sienkiewicza oraz innego tekstu kultury.

Niezmierne szczęście rozjaśniło twarze zwycięzców, bo rozumieli wszyscy, że to był wieczór kładący koniec nędzy i trudom nie tylko dnia tego, ale całych stuleci.

A król, chociaż zdawał sobie sprawę z ogromu klęski, jednakże patrzył jakby w zdumieniu przed siebie i w końcu spytał:

- Zali cały Zakon tu leży?

Na to podkanclerzy Mikołaj, który znał przepowiednie św. Brygidy, rzekł:

- Nadszedł czas, iż wyłamane są ich zęby i odcięta jest ich ręka prawa!!...

Po czym podniósł dłoń i począł żegnać nie tylko tych, którzy leżeli najbliżej, ale i całe pole między Grunwaldem a Tannenbergiem. W jaskrawym od blasku zorzy i oczyszczonym przez deszcz powietrzu widać było doskonale olbrzymie, dymiące, krwawe pobojowisko, zjeżone ułamkami włócznie, rohatyn, kos, stosami trupów końskich i ludzkich, wśród których sterczały do góry martwe ręce, nogi, kopyta - i ciągnęło się owo żalosne pole śmierci z dziesiątkami tysięcy ciał dalej, niż wzrok mógł sięgnąć.

Czeladź uwijała się na tym niezmiernym cmentarzu zbierając broń i zdejmując zbroje z poległych.

A w górze, na rumianym niebie, wicherzyły się już i zataczały koła stada wron, kruków i orłów, kracząc i radując się rozgłośnie na widok żeru.

I nie tylko przeniewierczy Zakon krzyżacki leżał oto pokotem u stóp króla, ale cała potęga niemiecka zalewająca dotychczas jak fala nieszczęsne krainy słowiańskie rozbiła się w tym dniu odkupienia o piersi polskie."

Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*,

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich, (szkoła ponadgimnazjalna)

dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne;

Zadanie: Jakie wizerunki różnych pokoleń zostały utrwalone w literaturze? Odpowiedz na podstawie wiersza M. Hillar i innych utworów.

Hillar Małgorzata

My z drugiej połowy XX wieku

My z drugiej połowy XX wieku
rozbijający atomy
zdobywcy księżycy
wstydzimy się
miękkich gestów
czułych spojrzeń
ciepłych uśmiechów

Kiedy cierpimy
wykrzywiamy lekceważąco wargi

Kiedy przychodzi miłość
wzruszamy pogardliwie ramionami

Silni cyniczni
z ironicznymi zmrużonymi oczami

Dopiero późną nocą
przy szczelnie zasłoniętych oknach
gryziemy z bólu ręce umieramy z miłości

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

**Temat: Jakie role snów w życiu człowieka ukazują twórcy różnych tekstów kultury?
W odpowiedzi nawiąż do tekstu Edyty Bartosiewicz i dzieł literackich.**

Edyta Bartosiewicz

Sen

To jest mój sen,
ten sen przeraża mnie...
W pokoju bez ścian zamykam się.
Nie ma nic, nie ma mnie.
Niby bezpiecznie,
ale wcale nie jest dobrze w moim śnie.

To jest mój sen,
ten sen zawstydzia mnie..
Zachłanna i zła wciąż więcej chcę.
Nie ma nic, nie ma mnie.
Niby cudownie,
ale wcale nie jest dobrze w moim śnie

Budzi mnie wiatr - wiatr niesie strach.
Budzi mnie deszcz - deszcz tuli mnie.
Budzi mnie blask gorących dni.
Budzi mnie krzyk - czy wciąż się śni?

Nie ma nic, nie ma mnie.
Niby bezpiecznie,
ale wcale nie jest dobrze w moim... śnie.

Budzi mnie wiatr - wiatr niesie strach.
Budzi mnie deszcz - deszcz tuli mnie.
Budzi mnie blask najgorętszych dni.
Budzi mnie krzyk - czy wciąż się śni?

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jakie refleksje na temat winy i kary zawarli twórcy w swoich dziełach ? Omów zagadnienie, odwołując się do fragmentu i całości dramatu *Dziady cz.II* Adama Mickiewicza oraz innego tekstu kultury.

CHÓR

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie,
Co to będzie, co to będzie? (...)

GUŚLARZ

Czego potrzebujesz, duszeczko,
Żeby się dostać do nieba?
Czy prosisz o chwałę Boga?
Czyli o przysmaczek słodki?
Są tu pączki, ciasta, mleczko
I owoce, i jagodki.
Czego potrzebujesz, duszeczko;
Żeby się dostać do nieba?

ANIOŁEK

Nic nam, nic nam nie potrzeba.
Zbytkiem słodczy na ziemi
Jesteśmy nieszczęśliwemi.
Ach, ja w moim życiu całym
Nic gorzkiego nie doznałem.
Pieszczoty, łakotki, swawole,
A co zrobię, wszystko caca.
Śpiewać, skakać, wybiec w pole,
Urwać kwiatków dla Rozalki,
Oto była moja praca,
A jej praca stroić lalki.
Przylatujemy na Dziady
Nie dla modłów i biesiady,
Niepotrzebna msza ofiarna;
Nie o pączki, mleczka, chrusty,-
Prosim gorzycy dwa ziarna;
A ta usługa tak marna
Stanie za wszystkie odpusty.
Bo słuchajcie i zważcie u siebie,
Że według Bożego rozkazu:
Kto nie doznał goryczy ni razu,
Ten nie dozna słodczy w niebie.

CHÓR

Bo słuchajmy i zważmy u siebie,
Że według Bożego rozkazu:
Kto nie doznał goryczy ni razu,
Ten nie dozna słodczy w niebie.

GUŚLARZ

Aniolku, duszeczko!
Czego chciałeś, macie obie.
To ziarneczko, to ziarneczko,
Teraz z Bogiem idźcie sobie.
A kto prośby nie posłucha,
W imię Ojca, Syna, Ducha.
Widzicie Pański krzyż?
Nie chcecie jadła, napoju,
Zostawcież nas w pokoju!
A kysz, a kysz!

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: W czym tkwi popularność przypowieści jako sposobu mówienia o problemach świata? Rozważ problem na podstawie wiersza Wisławy Szymborskiej i innych tekstów literackich.

Wisława Szymborska

Przypowieść

Rybacy wyłowili z głębin butelkę. Był w niej papier, a na nim takie były słowa: "Ludzie, ratujcie! Jestem tu. Ocean mnie wyrzucił na bezludną wyspę. Stoję na brzegu i czekam pomocy. Spieście się! Jestem tu!"

-- Brakuje daty. Pewnie już za późno. Butelka mogła długo pływać w morzu
-- powiedział rybak pierwszy.
-- I miejsce nie zostało oznaczone. Nawet ocean nie wiadomo który
-- powiedział rybak drugi.
-- Ani za późno, ani za daleko. Wszędzie jest wyspa Tu -- powiedział rybak trzeci.

Zrobiło się nieswojo, zapadło milczenie. Prawdy ogólne mają to do siebie.

Uczeń

odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jaką rolę pełni motto w utworze? Rozważ, interpretując podany fragment utworu *Dziady* część II. Odwołaj się do innych tekstów kultury.

*Są dziwy w niebie i na ziemi, o których
ani śniło się waszym filozofom.*

Shakespeare

GUŚLARZ - STARZEC PIERWSZY z CHÓRU - CHÓR WIEŚNIAKÓW
I WIEŚNIACZEK - KAPLICA, WIECZÓR

CHÓR

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie,
Co to będzie, co to będzie?

GUŚLARZ

Zamknijcie drzwi od kaplicy
I stańcie dokoła truny;
Żadnej lampy, żadnej świecy,
W oknach zawieście całuny.
Niech księżyc jasność błada
Szczelinami tu nie wpada.
Tylko żwawo, tylko śmiało.

STARZEC

Jak kazałeś, tak się stało.

CHÓR

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie,
Co to będzie, co to będzie?

GUŚLARZ

Czyscowe duszeczki!
W jakiegokolwiek świata stronie:
Czyli która w smole płonie,
Czyli marznie na dnie rzeczki,
Czyli dla dotkliwszej kary
W surowym wszczepiona drewnie,
Gdy ją w piecu gryzą żary,
I piszczy, i płacze rzewnie;
Każda spieszcie do gromady!
Gromada niech się tu zbierze!
Oto obchodzimy Dziady!
Zstępujcie w święty przybytek;

Jest jałmużna, są pacierze,
I jedzenie, i napitek.

CHÓR

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie,
Co to będzie, co to będzie?

GUŚLARZ

Podajcie mi garść kądzieli,
Zapalam ją; wy z pośpiechem,
Skoro płomyk w górę strzeli,
Pędźcie go z lekkim oddechem.
O tak, o tak, dalej, dalej,
Niech się na powietrzu spali.

CHÓR

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie,
Co to będzie, co to będzie?

GUŚLARZ

Napród wy z lekkimi duchy,
Coście wśród tego padołu
Ciemnoty i zawieruchy,
Nędzy, płaczu i mozołu
Zabłysnęli i spłonęli
Jako ta garstka kądzieli.
Kto z was wietrznym błądzi szlakiem,
W niebieskie nie wzleciał bramy,
Tego lekkim, jasnym znakiem
Przyzywamy, zaklinamy.

Uczeń

wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jaka rolę może pełnić tytuł utworu? Rozważ, interpretując podany fragment książki Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem*. Odwołaj się do innych tekstów kultury.

Któregoś dnia wpadłem na jakiś wykład - pewnie żeby tylko indeks podpisać - i usłyszałem, że profesor mówi: "Kiedy lekarz wie, jak wygląda oko chorego, jak wygląda skóra, jak język, to powinien wiedzieć, co temu choremu jest". Spodobało mi się to. Pomyślałem, że choroba człowieka jest jakby rozsypaną łamigłówką, i jak się ją dobrze złoży, to się wie, co jest w człowieku, w środku.

Od tej pory zająłem się medycyną, a dalej już może być to, od czego chciałaś zacząć, a co zrozumiałem znacznie, znacznie później: że jako lekarz mogę nadal odpowiadać za życie ludzkie.

- Dlaczego właściwie musisz odpowiadać za życie ludzkie?

- Pewnie dlatego, że wszystko inne wydaje mi się mniej ważne.

- Może chodzi o to, że miałeś wtedy dwadzieścia lat? Jak się przeżywa najważniejsze chwile życia w wieku lat dwudziestu, to później dość trudno o równie sensowne zajęcie...

- Wiesz, w klinice, w której potem pracowałem, była taka wielka palma. Stawałem czasem pod nią - i widziałem sale, na których leżeli moi pacjenci. To były dawne czasy, kiedy nie mieliśmy dzisiejszych lekarstw ani zabiegów, ani aparatów, i większość ludzi w tych moich salach skazana była na śmierć. Moje zadanie polegało na tym, żeby możliwie najwięcej spośród nich ocalić - i uprzytomniłem sobie kiedyś pod tą palmą, że właściwie to jest to samo zadanie, co tam. Na Umschlagplatzu. Wtedy też stałem przy bramie i wyciągałem jednostki z tłumu skazanych.

- I tak stoisz przy tej bramie przez całe życie?

- Właściwie tak. A kiedy nic już nie mogę zrobić - to pozostaje mi jedno: zapewnić im komfortową śmierć. Żeby nie wiedzieli, nie cierpieli, nie bali się. Żeby się nie poniżali.

Trzeba dać im taki sposób umierania, żeby nie zamienili się w Tamtych. W tych z trzeciego piętra na Umschlagplatzu.

- Mówiono mi, że kiedy leczysz przypadki banalne i niegroźne - robisz to niejako z obowiązku, ożywasz się prawdziwie, dopiero kiedy zaczyna się gra. Kiedy zaczyna się wyścig ze śmiercią.

- Na tym polega przecież moja rola. Pan Bóg już chce zgasić świeczkę, a ja muszę szybko osłonić płomień, wykorzystując Jego chwilową nieuwagę. Niech się pali choć trochę dłużej, niż On by sobie życzył. To jest ważne: On nie jest za bardzo sprawiedliwy. To jest również przyjemne, bo jeżeli się coś uda - to bądź co bądź Jego wywiódło się w pole...

- Wyścig z Panem Bogiem? Cóż to za pycha!

- Wiesz, kiedy człowiek odprowadza innych ludzi do wagonów, to może mieć z Nim później parę spraw do załatwienia. A wszyscy przechodzili koło mnie, bo stałem przy bramie od pierwszego do ostatniego dnia. Wszyscy, czterysta tysięcy ludzi przeszło koło mnie. (...)

(Zdążyć przed Panem Bogiem Zdążyć przed Panem Bogiem Hanny Krall)

Uczeń

wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jak twórcy kultury przedstawiają inność ludzi? W odpowiedzi nawiąż do grafiki Brunona Schulza i dwóch tekstów literackich.

[Ojciec leżący nad stołem], 1935

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Jakie refleksje na temat relacji człowieka z otoczeniem można znaleźć w tekstach kultury? Odpowiedz na podstawie plakatu inspirowanego twórczością Witolda Gombrowicza oraz utworów literackich.

<http://artliteria.pl/tag/gombrowicz-plakaty/>

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: W jakim celu twórcy kultury sięgają po motyw tańca? Omów zagadnienie, odwołując się do obrazu *Taniec życia* Edwarda Muncha i wybranych utworów literackich.

<http://www.munch.com.pl>

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: Które mity i dlaczego są szczególnie popularne w kulturze? Odpowiedz na pytanie na podstawie interpretacji obrazu i wybranych tekstów literackich.

Henri Matisse *Ikar*

<http://my63.com/henri/henri-matisse-icarus.html>

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

Temat: W jakim celu twórcy kultury wprowadzają postacie zwierzęce? Rozważ problem, odwołując się do interpretacji plakatu Andrzeja Pągowskiego i wybranych tekstów literackich.

<http://www.poster.com.pl/circus-posters-4.htm>

Uczeń

porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich,
(szkoła ponadgimnazjalna)

MOTYWY W KULTURZE

motywy antyczne (np. Dedal i Ikar, Prometeusz, Syzyf)

motywy biblijne (np. apokalipsa, raj)

artysta

kobieta

dziecko, dzieciństwo

młodość

król, władca

inteligent, intelektualista

mistrz i uczeń

anioły, demony, zjawy

wina i kara

sen

bal, taniec

labirynt

wesele

ogród

góry

zwierzę

historia, przeszłość

wady narodowe

powstania narodowe

II wojna światowa

miłość

przyjaźń

matka

dom, rodzina

wieś

miasto

miejsce szczęśliwe

teatr świata, lalka

pokolenia literackie

śmierć

zaświaty

indywidualizm

idealizm, marzycielstwo

szaleństwo

samotność

bunt

patriotyzm

przemijanie

praca

szczęście

godność

wędrówka, podróż, tułaczka

czytanie literatury, książki